

Yevhenii Portnyi

lic., Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
<https://orcid.org/0000-0002-4529-9208>

Prorosyjskie partie polityczne w Ukrainie w latach 2014–2022

Wprowadzenie

Masowe protesty antyrządowe, które wybuchły w Ukrainie w listopadzie 2013 r. na tle rezygnacji prezydenta Wiktora Janukowycza z podpisania umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską (UE), wywołały gwałtowne zmiany na ukraińskiej scenie politycznej. Pod koniec lutego 2014 r. prezydent Janukowycz, nie wytrzymawszy presji społecznej, opuścił Ukrainę i schronił się na terytorium Federacji Rosyjskiej. Bezpośrednim efektem upadku jego rządów była dezintegracja i marginalizacja niegdyś wszechmocnej proprezydenckiej Partii Regionów (PR)¹.

Tych, którzy nie śledzą na bieżąco sytuacji politycznej w Ukrainie, może zaskoczyć fakt, iż w warunkach rosyjskiej agresji – mowa o aneksji Krymu i rozpętaniu przez Rosję wojny w Donbasie w 2014 r. – prorosyjskie partie polityczne funkcjonujące w Ukrainie nie tylko legalnie kontynuowały swoją działalność, ale też cieszyły się zaufaniem znacznej części społeczeństwa. Z czasem prokremlowskie siły polityczne zaczęły zyskiwać na popularności, wybijając się na pozycję głównego reprezentanta rosyjskojęzycznych obywateli Ukrainy. Większość ich elektoratu pochodziła z południowo-wschodniej części kraju, która przed 2014 r. zdominowana była przez Partię Regionów.

¹ O. Tarnavska, *Partie prorosyjskie w ukraińskim systemie partyjnym w ujęciu konstruktywizmu lingwistycznego*, „Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne” 2021, vol. 7, nr 1, s. 87, <http://dx.doi.org/10.17951/we.2021.7.1.77-99>.

Celem niniejszego artykułu jest analiza roli i miejsca partii prorosyjskich w ukraińskim systemie politycznym w okresie od zakończenia tzw. Euromajdanu (często określanego mianem Rewolucji Godności) w 2014 r. do rozpoczęcia przez Federację Rosyjską pełnowymiarowej inwazji na Ukrainę w 2022 r. Autor stawia następujące pytania badawcze:

- Co świadczy o prorosyjskości działających w Ukrainie partii politycznych? Jakie są cechy charakterystyczne tych ugrupowań?
- Jaką tendencję miała dynamika poparcia dla prokremlowskich partii w społeczeństwie: rosnącą czy malejącą?
- Jak wybuch pełnoskalowej wojny w 2022 r. wpłynął na funkcjonowanie stronnictw prorosyjskich w Ukrainie?

Materiał badawczy stanowią: programy wyborcze Komunistycznej Partii Ukrainy (program z 2014 r.), Bloku Opozycyjnego (z 2014 i 2019 r.), Opozycyjnej Platformy – Za Życie (2019), Partii Szarija (2019 r.), wyniki wyborów parlamentarnych badania opinii publicznej, analizy publikowane przez ośrodki badawczo-analityczne (*think tanki*). Podstawowymi metodami badawczymi stosowanymi przez autora są metoda analizy treści oraz metoda historyczna i porównawcza².

Na czym polega prorosyjskość ukraińskich partii politycznych?

W obszernym raporcie pt. „System partyjny Ukrainy po 2019 roku: cechy i perspektywy rozwoju”, opublikowanym przez znany ukraiński *think tank* Centrum im. Razumkova, wyszczególniono szereg wskaźników, które świadczą o tym, że dana partia podziela rosyjski punkt widzenia na wydarzenia i procesy społeczno-polityczne zachodzące w Ukrainie. Zalicza się do nich wspieranie następujących postulatów: przyznania językowi rosyjskiemu statusu urzędowego (co najmniej na poziomie regionalnym); rezygnacji z polityki dekomunizacji, a co za tym idzie – przywrócenia jednostkom administracyjnym, ulicom, przedsiębiorstwom itd. nazw z czasów ZSRR; podkreślania wspólnej historii i braterstwa trzech wschodniosłowiańskich narodów – Rosjan, Ukraińców i Białorusinów; zacieśniania więzi gospodarczych z Rosją; pokojowego rozwiązania konfliktu w Donbasie za wszelką cenę; reintegracji tymczasowo okupowanej części Donbasu poprzez nadanie jej statusu autonomicznego w składzie Ukrainy³.

² Stosując metodę analizy treści, autor koncentruje się na badaniu dokumentów specjalistycznych o charakterze prawnym i politycznym oraz ich wpływu na wybrane procesy i zjawiska. Metoda historyczna jest wykorzystywana do ukazania genezy funkcjonowania prorosyjskich partii w Ukrainie. Natomiast za pomocą metody porównawczej autor dokonuje zestawienia cech charakterystycznych programów wyborczych tego rodzaju ugrupowań politycznych.

³ Ю. Якименко *et al.*, *Партійна система України після 2019 року: особливості та перспективи розвитку*, Razumkov Centre, Київ 2020, https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_part_sistem.pdf [dostęp: 30.03.2023].

Wśród partii, które brały udział w wyborach parlamentarnych w 2014 i 2019 r. oraz zdobyły ponad 1% głosów wyborców, były cztery ugrupowania polityczne posługujące się powyższymi hasłami: Komunistyczna Partia Ukrainy (KPU)⁴, Blok Opozycyjny (BO), Opozycyjna Platforma – Za Życie (OPZZ) oraz Partia Szarija⁵. W związku z tym należy bliżej przyjrzeć się programom wyborczym, z którymi partie te startowały w wyborach. Fragmenty programów poświęcone polityce zagranicznej, relacjom z Rosją oraz wizji zakończenia konfliktu na wschodzie kraju są najważniejszymi źródłami pozwalającymi zrozumieć ideologię prorosyjskich partii politycznych.

W wyborach parlamentarnych z października 2014 r. Blok Opozycyjny, któremu udało się przeciwnie na swoją stronę większość elektoratu Partii Regionów, wystąpił z umiarkowanym programem politycznym. Koncentrował się przede wszystkim na kwestiach związanych z polityką socjalną i naprawą gospodarki. Partia wysunęła tradycyjny dla stronnictw prorosyjskich postulat ochrony języka rosyjskiego poprzez przyznanie samorządom prawa do decydowania o statusie języków mniejszości narodowych zamieszkujących daną miejscowość⁶. Jeśli chodzi o politykę zagraniczną, Blok Opozycyjny proponował rozpisanie referendum w sprawie neutralności wojskowej Ukrainy (tzw. pozablokowość, czyli wyrzeczenie się prawa przystępowania do sojuszy wojskowych), a następnie wprowadzenie odpowiednich przepisów do ustawy zasadniczej⁷. Propozycja przeprowadzenia referendum w sprawie pozablokowości złożona została w czasie, kiedy idea członkostwa Ukrainy w Sojuszu Północnoatlantyckim (NATO) zyskiwała coraz większe poparcie w społeczeństwie,

⁴ Komunistyczna Partia Ukrainy startowała jedynie w wyborach z 2014 r. Zgodnie z ustawą o dekomunizacji jej działalność została zawieszona w 2015 r. KPU ostatecznie przestała istnieć dopiero w 2022 r., kiedy sąd skończył rozpatrywanie odwołania złożonego przez kierownictwo partii. Zob. А. Ізвозікова, *В Україні остаточно заборонили Комуністичну партію*, Суспільне новини, 16.05.2022, <https://susplilne.media/240074-v-ukraini-ostаточно-zaboronili-komunisticnu-partiu/> [dostęp: 29.03.2023].

⁵ Blok Opozycyjny brał udział w wyborach w 2014 i 2019 r., natomiast OPZZ i Partia Szarija startowały po raz pierwszy w 2019 r.

⁶ Wprowadzenie do programu wyborczego BO zapisu o planach nadania językowi rosyjskiemu statusu języka regionalnego było przejawem populizmu politycznego. Możliwość uznania języka rosyjskiego (i innych języków mniejszości narodowych) za język regionalny – tj. nadanie mu w danym regionie statusu równego językowi ukraińskiemu, który zgodnie z konstytucją pozostawał jedynym językiem urzędowym w całym państwie – przyznano samorządom jeszcze w 2012 r. za czasów prezydenta Wiktor Janukowycza i Partii Regionów. Pod pojęciem „region” rozumie się następujące jednostki administracyjno-terytorialne: Autonomiczną Republikę Krymu, obwód, rejon, miasto, wieś, osadę. Zob. Закон України від 3.07.2012 Про засади державної мовної політики, № 5029-V, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> [dostęp: 1.04.2023]. Pojęcie „język regionalny” zostało wyeliminowane z ukraińskiego porządku prawnego dopiero w 2018 r. Nowa ustawa językowa przyjęta w 2019 r. nie przewiduje specjalnego statusu dla języków regionalnych.

⁷ Передвиборна програма політичної партії „Опозиційний блок”, РБК-Україна, <https://www.rbc.ua/ukr/vyboru2014/party/p89/program> [dostęp: 1.04.2023].

a nowe władze, na czele z prezydentem Piotrem Poroszenką, aktywnie zabiegały o pogłębienie integracji Ukrainy ze strukturami euroatlantyckimi⁸.

W porównaniu do Bloku Opozycyjnego program przedstawiony przez Komunistyczną Partię Ukrainy przed wyborami parlamentarnymi w 2014 r. miał bardziej radykalny charakter. Kierownictwo partii dążyło do jak największej mobilizacji elektoratu, zdając sobie sprawę z niesprzyjającej sytuacji politycznej w kraju po Euro-majdanie i z tego, że mogą to być ostatnie wybory, w których partia weźmie udział. Co więcej, sondaże przedwyborcze wskazywały na coraz mniejsze poparcie dla komunistów. W swoim programie KPU obiecała przyznać językowi rosyjskiemu status języka urzędowego oraz odnowić dobre relacje z państwami Wspólnoty Niepodległych Państw, w tym z Rosją. Konflikt w Donbasie określony został mianem bratobójczej wojny domowej, nic jednak nie wspomniano o roli Rosji w wydarzeniach na wschodzie Ukrainy. Ponadto partia zadeklarowała, że będzie przeciwstawiać się „pronatowskiemu projektowi” oraz przywróci jedność narodów słowiańskich⁹. Godny uwagi jest również opis sytuacji wewnętrznej w kraju. Komuniści dostrzegli na horyzoncie nadejście „chmur neonazizmu”¹⁰, a ówczesne władze ukraińskie w ocenie KPU były posłusznymi wykonawcami rozkazów płynących zza oceanu.

W wyborach parlamentarnych z 2019 r. startowały trzy partie polityczne, które można zaliczyć do kategorii ugrupowań o nastawieniu prorosyjskim, a mianowicie: BO – pozycja partii została silnie nadszarpnięta po rozłamie w 2018 r.; OPZZ – złożona w dużej mierze z polityków, którzy rok wcześniej opuścili szeregi BO; Partia Szarija – założona kilka tygodni przed wyborami przez ukraińskiego dziennikarza i youtubera Anatolija Szarija.

Pięć lat po Rewolucji Godności sytuacja społeczno-polityczna w państwie uległa zmianie na korzyść sił prorosyjskich. Coraz bardziej zauważalne było niezadowolenie społeczeństwa z tempa reform wprowadzanych przez prozachodnie elity polityczne¹¹

⁸ Po Rewolucji Godności większość Ukraińców zaczęła popierać ideę przystąpienia do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Tylko na wschodzie kraju wciąż przeważał odsetek tych, którzy byli gotowi zagłosować przeciwko dołączeniu do NATO. Zob. *Опитування: за вступ до ЄС понад половина українців*, BBC News Україна, 24.09.2015, https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/09/150924_diff_russia_nato_donbas_rating_sx [dostęp: 1.04.2023].

⁹ *Передвиборна програма Комуністичної партії України*, РБК-Україна, <https://www.rbc.ua/ukr/vyboru2014/party/p5/program> [dostęp: 2.04.2023].

¹⁰ Od 2014 r. mit o „szalejącym nazizmie w Ukrainie” był jedną z głównych tez rosyjskiej propagandy będącej elementem wojny hybrydowej Rosji z Ukrainą. Nie sposób pominąć faktu, że „denazyfikacja” została ogłoszona przez prezydenta Rosji Władimira Putina jako jeden z celów tzw. specjalnej operacji wojskowej w Ukrainie rozpoczętej 24 lutego 2022 r. Zob. *Обращение Президента Российской Федерации*, kremlin.ru, 24.02.2022, <http://kremlin.ru/events/president/news/67843> [dostęp: 2.04.2023].

¹¹ „Prozachodniość” w ukraińskiej polityce należy rozumieć jako dążenie do członkostwa w Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckim, a zarazem odrzucanie możliwości przystąpienia Ukrainy do projektów integracyjnych tworzonych przez Rosję na obszarze poradzieckim, takich jak np. Eurazjatycka Unia Gospodarcza.

rzządzące państwem od 2014 r. Siłą rzeczy rosło zapotrzebowanie na partie, które proponowały alternatywne opcje rozwiązania istniejących problemów. Opozycyjna Platforma – Za Życie, która potrafiła wówczas wybić się na głównego obrońcę interesów rosyjskojęzycznych obywateli, zrzucając z piedestału Blok Opozycyjny, dokładała wszelkich starań, żeby przekonać niezdecydowanych wyborców, że to właśnie ona jest tego rodzaju alternatywą. OPZZ próbowała zaprezentować się jako partia pragmatyczna, która dzięki bliskim kontaktom z władzami Rosji będzie w stanie w krótkim okresie doprowadzić do pokojowego uregulowania konfliktu w Donbasie. W swoim programie wyborczym partia podkreślała potrzebę rozpoczęcia bezpośrednich negocjacji w czworokącie Kijów – Donieck – Ługańsk – Moskwa¹². Warto przypomnieć, że dotychczasowe negocjacje na najwyższym szczeblu odbywały się w ramach tzw. formatu normandzkiego (Ukraina, Niemcy, Francja, Rosja). Program OPZZ nie przewidywał udziału europejskich pośredników w negocjacjach. Co więcej, OPZZ była pierwszą partią, która zdecydowała się zawrzeć w swoim programie pomysł rezygnacji z polityki sankcyjnej wobec Rosji¹³. Obiecała także zapewnić neutralność wojskowo-polityczną Ukrainy¹⁴, uchylić ustawę o dekomunizacji i „dyskryminacyjną” ustawę o polityce językowej oraz położyć kres ingerencji państwa w sprawę cerkwi¹⁵.

Program wyborczy Bloku Opozycyjnego pod względem podejścia do spraw religijnych, neutralności wojskowej, uregulowania konfliktu w Donbasie oraz polityki

¹² W 2014 r. postulat ten byłby nie do pomyślenia. Oficjalnym stanowiskiem władz ukraińskich było unikanie bezpośrednich negocjacji z Donieckiem i Ługańskiem. Kijów nie chciał legitymizować separatystów i podkreślał fakt, że nie mają oni podmiotowości, lecz są całkowicie podporządkowani Rosji.

¹³ *Передвиборні програми політичних партій*, „Урядовий кур’єр” 2019, nr 129 (6492), s. 3–4.

¹⁴ Wprowadzenie tego pomysłu w życie wiązałoby się z koniecznością zmiany ustawy zasadniczej, gdyż na początku 2019 r. Rada Najwyższa przyjęła poprawki do konstytucji, zgodnie z którymi uzyskanie członkostwa w Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckim stało się celem strategicznym Ukrainy. Oznacza to, że deklarowana przez OPZZ neutralność wojskowo-polityczna stałaby w sprzeczności z konstytucją. Zob. Закон України від 7.02.2019 Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору), № 2680-VIII, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2680-19#Text> [dostęp: 2.04.2023].

¹⁵ Działacze OPZZ krytykowali politykę prezydenta Poroszenki, który wspierał utworzenie autokefalicznej (tj. niezależnej) cerkwi prawosławnej w Ukrainie. Apele OPZZ o nieingerencję państwa w sprawę cerkiewne świadczyły o tym, że partia była w pełni zadowolona z dotychczasowej sytuacji konfesyjnej w Ukrainie. Tytułem przypomnienia, przez cały okres niepodległości Ukrainy cerkwią o dominującej pozycji była Ukraińska Cerkiew Prawosławna Patriarchatu Moskiewskiego (UCP PM), będąca jednostką autonomiczną Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej (RCP). Federacja Rosyjska od lat wykorzystywała UCP PM jako narzędzie oddziaływania na opinię publiczną w Ukrainie. UCP PM była jednym z elementów rosyjskiej *soft power* w wojnie hybrydowej przeciwko Ukrainie. Zob. O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie*, Arcana, Kraków 2017, s. 288–289, 296–298. Wielu członków OPZZ publicznie manifestowało swoją przynależność do tej cerkwi.

historycznej i językowej nie różnił niczym od OPZZ. Co ciekawe, BO powtórzył tezę, która pojawiła się pięć lat temu w programie komunistów – że państwo traci suwerenność na rzecz zagranicznych zwierzchników finansowych i politycznych¹⁶. Z kolei Partia Szarija opublikowała program o bardzo ogólnikowym charakterze, nie precyzując swojego stanowiska w sprawie statusu języka rosyjskiego oraz nie podając szczegółów na temat strategii zakończenia wojny na wschodzie. Mimo że lider partii Anatolij Szarij publicznie popierał prorosyjskie hasła, w programie wyborczym pominął większość kontrowersyjnych i budzących podziały społeczne kwestii. Jedynym postulatem, który zasługuje na uwagę, była deklaracja powrotu do pozablokowości¹⁷. Przywiązanie do neutralności wojskowej Ukrainy było nieodłącznym elementem narracji wszystkich prorosyjskich partii politycznych.

Dynamika poparcia dla prorosyjskich partii politycznych w wyborach parlamentarnych

Dotychczasowa partia władzy (Partia Regionów) uległa marginalizacji po ucieczce prezydenta Janukowycza do Rosji. Chociaż partia nie została formalnie rozwiązana w 2014 r., jej nowe kierownictwo – mowa o tych członkach, którzy zostali na terytorium Ukrainy po Euromajdanie – zdawało sobie sprawę z bezsensowności udziału w kolejnych wyborach. Duża część członków Partii Regionów startowała z ramienia „nowej” siły politycznej – Bloku Opozycyjnego. Potwierdzeniem tego, że BO był w dużej mierze dziedzicem PR, może być fakt, że ośmiu kandydatów z pierwszej dziesiątki na liście wyborczej BO było w przeszłości członkami PR. Ok. 3/4 deputowanych wybranych do parlamentu z listy BO w 2014 r. to osoby, które w poprzednich wyborach startowały z ramienia PR. Blok Opozycyjny uzyskał 9,4% głosów wyborców (4. miejsce), co oznacza, że prawie 1,5 mln obywateli oddało swój głos na tę partię¹⁸. Frakcja BO w Radzie Najwyższej VIII kadencji składała się zatem z 29 deputowanych: 27 z wielomandatowego okręgu wyborczego oraz dwóch z okręgów jednomandatowych.

Komunistyczna Partia Ukrainy otrzymała nieco ponad 600 tys. głosów w wyborach parlamentarnych, co przełożyło się jedynie na 3,9%¹⁹. W związku z tym, że próg wyborczy wynosił 5%, KPU po raz pierwszy w historii niepodległej Ukrainy nie dostała się do parlamentu.

Okupacja Krymu przez Rosję oraz wybuch wojny w Donbasie znacząco osłabiły potencjał partii zabiegających o poparcie rosyjskojęzycznego elektoratu.

¹⁶ *Передвиборні програми політичних партій...*, s. 7.

¹⁷ *Ibidem*, s. 10.

¹⁸ *Позачергові вибори народних депутатів України 26 жовтня 2014 року. Протокол центральної виборчої комісії*, Центральна Виборча Комісія, https://cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/protokol_bmvo_ndu_26102014.pdf [dostęp: 3.04.2023].

¹⁹ *Ibidem*.

Tymczasowo okupowane terytoria Ukrainy – Autonomiczną Republikę Krymu oraz część obwodu donieckiego i ługańskiego – zamieszkuje ok. 5 mln osób, które tradycyjnie głosowały na PR albo KPU. Od 2014 r. ludzie ci zostali faktycznie wykluczeni z życia społeczno-politycznego Ukrainy, w związku z czym partie prorosyjskie straciły kilka milionów potencjalnych wyborców. Należy również zwrócić uwagę na to, że partie prorosyjskie były całkowicie pozbawione zdolności koalicyjnej. Przykładowo począwszy od 2014 r. żaden członek BO/OPZZ nie obejmował stanowiska w rządzie czy kierownictwie parlamentu.

W 2018 r. w Bloku Opozycyjnym doszło do rozłamu. Część prominentnych członków BO, w tym Jurij Bojko (współprzewodniczący frakcji BO w parlamencie) i Serhij Lowoczkin (zastępca współprzewodniczącego frakcji), opuściła szeregi BO i zrzuciła się z liderami partii Za Życie Wadymem Rabinowyczem i Wiktorem Medwedczukiem. W rezultacie powstała nowa siła polityczna pod nazwą Opozycyjna Platforma – Za Życie. Kryzys w BO wynikał z konfliktu między grupami oligarchicznymi finansującymi partię oraz braku konsensusu co do wyboru kandydata reprezentującego partię w nadchodzących wyborach prezydenckich²⁰. W konsekwencji w wyborach parlamentarnych w 2019 r. wystartował zarówno BO, jak i OPZZ – dwa ugrupowania o tym samym zabarwieniu ideologicznym, rywalizujące o poparcie tego samego elektoratu. W tabeli 1 zostały zaprezentowane wyniki partii o profilu prorosyjskim w dwóch ostatnich wyborach do parlamentu Ukrainy.

Tabela 1. Wyniki wyborcze partii o profilu prorosyjskim w wyborach parlamentarnych z 2014 i 2019 r.

Rok wyborów	Nazwa partii	Lista krajowa				Mandaty w okręgach jednomandatowych	Suma mandatów
		Miejsce	Liczba głosów	% głosów	Mandaty		
2014	Blok Opozycyjny	4	1 486 203	9,43	27	2	29
	Komunistyczna Partia Ukrainy	8	611 923	3,88	0	0	0
2019	Opozycyjna Platforma – Za Życie	2	1 908 111	13,05	37	6	43
	Blok Opozycyjny	8	443 195	3,03	0	6	6
	Partia Szarija	10	327 152	2,23	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych opublikowanych przez Centralną Komisję Wyborczą Ukrainy. Zob. *Вибори народних депутатів України*, Центральна виборча комісія, https://cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html [dostęp: 15.05.2023].

²⁰ А. Сафаров, *Розкол „Опозиційного блоку”: зміни на проросійському фланзі*, Deutsche Welle, 20.11.2018, <https://p.dw.com/p/38bzo> [dostęp: 4.04.2023].

W wyborach parlamentarnych z 2019 r. OPZŻ zajęła 2. miejsce, uzyskując ponad 1,9 mln głosów (13,05%)²¹. Najlepszy wynik OPZŻ osiągnęła – podobnie jak BO pięć lat wcześniej – w południowo-wschodnich regionach Ukrainy. Frakcja Opozycyjnej Platformy – Za Życie w Radzie Najwyższej IX kadencji składała się zatem z 43 deputowanych: 37 z wielomandatowego okręgu wyborczego oraz sześciu z okręgów jednomandatowych. Natomiast BO zdobył tylko 3% poparcia (nieco ponad 440 tys. głosów) w wielomandatowym okręgu wyborczym, a co za tym idzie – nie przekroczył progu wyborczego (5%)²². Do parlamentu dostało się tylko sześciu kandydatów BO, którzy odnieśli zwycięstwo w jednomandatowych okręgach wyborczych. OPZŻ udało się wygrać rywalizację z BO przede wszystkim dzięki dużym zasobom medialnym: w latach 2018–2019 Taras Kozak (członek partii OPZŻ) zakupił popularne stacje telewizyjne – NewsOne, 112 Ukraina i ZIK.

Na uwagę zasługuje też wynik założonej w czerwcu 2019 r. (na miesiąc przed wyborami) i działającej prawie wyłącznie w przestrzeni internetowej partii prorosyjskiego youtubera Anatolija Szarija – zagłosowało na nią ponad 300 tys. wyborców (2,2%)²³. Choć partia nie otrzymała ani jednego mandatu, zdobycie tak wysokiego poziomu poparcia w tak krótkim czasie świadczyło o jej dużym potencjale.

Łącznie na wszystkie partie prorosyjskie (OPZŻ, BO, Partia Szarija) w 2019 r. oddano ponad 2,6 mln głosów (ok. 18,2%). W wyborach parlamentarnych z 2014 r. siły prorosyjskie (BO i KPU) otrzymały 2,1 mln głosów (ok. 13,3%). Wzrost popularności tych partii można wytłumaczyć rosnącym niezadowoleniem społeczeństwa z rządów partii utożsamianych z polityką prozachodnią (Blok Piotra Poroszenki, Front Ludowy).

Partie prorosyjskie w latach 2020–2022: od pierwszego miejsca w sondażach do zakazu działalności

Wzrost poparcia dla głównej prorosyjskiej partii politycznej, tj. OPZŻ, odnotowano w ciągu całego 2020 r. Powodem tego stanu rzeczy mogło być narastające rozczarowanie obywateli rządami Wołodymyra Zełenskiego na tle pogarszającej się sytuacji gospodarczej wywołanej pandemią COVID-19. Na przełomie 2020 i 2021 r. poparcie dla OPZŻ osiągnęło rekordowy poziom. Według danych trzech różnych ośrodków badających nastroje społeczne (Centrum im. Razumkova²⁴, grupy socjo-

²¹ *Позачергові вибори народних депутатів України 21 липня 2019 року. Протокол центральної виборчої комісії*, Центральна Виборча Комісія, https://cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/protokol_zbvo_03082019.pdf [dostęp: 4.04.2023].

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Оцінка ситуації в країні, довіра до політиків, електоральні орієнтації громадян (січень–лютий 2021р.)*, Razumkov Centre, 8.02.2021, <https://razumkov.org.ua/napiamky/>

logicznej „Ranking”²⁵ oraz Międzynarodowego Instytutu Socjologii w Kijowie²⁶) Opozycyjna Platforma – Za Życie po raz pierwszy w swojej historii zajęła pierwsze miejsce pod względem popularności w społeczeństwie, wyprzedzając zarówno prezydencką partię Sługa Ludu, jak i prozachodnią partię byłego prezydenta Porozumienia Solidarność Europejska. W tamtym okresie OPZŻ cieszyła się poparciem ok. 20% społeczeństwa.

Poparcie dla OPZŻ zaczęło spadać w pierwszej połowie 2021 r. Proces ten był skutkiem poważnego osłabienia zaplecza medialnego partii. W lutym 2021 r. Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony (RBNiO) Ukrainy z inicjatywy biura prezydenta Ukrainy wprowadziła sankcje przeciwko deputowanym OPZŻ Kozakowi i Medwedczukowi, zarzucając im finansowanie terroryzmu²⁷. Stacjom informacyjnym NewsOne, 112 Ukraina i ZIK, będącym własnością Kozaka, odebrano możliwość nadawania sygnału naziemnego na pięć lat. Na początku 2022 r. OPZŻ spadła na 4. miejsce w rankingu partii politycznych.

Inwazja Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. ujawniła prawdziwe oblicze wielu prorosyjskich polityków. Według danych ukraińskiego NGO „Czesno”²⁸, tworzącego tzw. rejestr zdrajców państwa (ukr. *реєстр держЗрадників*), na pierwszym miejscu pod względem liczby kolaborantów i urzędników państwowych szerzących rosyjską propagandę jest Partia Regionów, na drugim – OPZŻ, na trzecim – KPU, na czwartym – BO. Do prorosyjskich partii politycznych omawianych w tym artykule należą bądź należeli m.in. tacy znani kolaboranci jak Wołodymyr Saldo – członek Partii Regionów, „gubernator” okupowanej przez Rosjan części obwodu chersońskiego; Jewhen Bałycki – członek BO, „gubernator” okupowanej części obwodu zaporoskiego; Konstantyn Iwaszczenko – członek OPZŻ, mianowany przez okupantów merem Mariupola; Galina Danilczenko – członkini BO, mianowana przez okupantów merem Melitopola; Illa Kywa – członek OPZŻ i były deputowany, wsparł inwazję Rosji na Ukrainę i zwrócił się do Władimira Putina z prośbą o przyznanie rosyjskiego obywatelstwa²⁹.

sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-politykiv-elektoralni-oriientsatsii-gromadian-sichen-liutyi-2021r [dostęp: 5.04.2023].

²⁵ Суспільно-політичні настрої населення (2–3 лютого), Рейтинг, 4.02.2021, <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/e045bffa367da556f469ef02858c603.html> [dostęp: 5.04.2023].

²⁶ Рівень довіри до політиків та електоральний рейтинг: грудень 2020 року, KIIS, 30.12.2020, <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=992&page=5&t=1> [dostęp: 5.04.2023].

²⁷ Głównym zarzutem było prowadzenie handlu węglem z władzami samozwańczych republik w Donbasie. (Zgodnie z ukraińskim prawem separatyści są uważani za terrorystów). Praktyka nakładania sankcji na własnych obywateli przy pomocy RBNiO nigdy wcześniej nie była stosowana w Ukrainie. Pozasądowa droga ukarania polityków była nowatorskim (i budzącym niepokój części prawników) podejściem administracji prezydenta Zelenskiego.

²⁸ Czesno (ukr. *чесно*) w języku ukraińskim oznacza ‘uczciwie’.

²⁹ *ДержЗрадники*, Рух Чесно, <https://www.chesno.org/traitors/?n=&category=&geobject=&party=> [dostęp: 6.04.2023].

Fracja Opozycyjna Platforma – Za Życie, która od 2019 r. była największą siłą opozycyjną w parlamencie, została rozwiązana w kwietniu 2022 r. Większość jej byłych członków powołała do życia grupę parlamentarną pod nazwą Platforma za Życie i Pokój. W jej skład wchodzi obecnie nieco ponad 20 deputowanych. Mimo że na początku pełnowymiarowej wojny toczyły się dyskusje o pozbawieniu mandatów wszystkich członków OPZZ, do dziś (kwiecień 2023 r.) ok. 3/4 deputowanych wybranych w 2019 r. z ramienia OPZZ zachowuje swój mandat.

W 2022 r. przyjęta została ustawa będąca podstawą prawną do zdelegalizowania sił politycznych, które legitymizują, wspierają bądź negują fakt rosyjskiej agresji przeciwko Ukrainie. Sąd zakazał działalności 16 prorosyjskim partiom politycznym, w tym Komunistycznej Partii Ukrainy, Blokowi Opozycyjnemu, Opozycyjnej Platformie – Za Życie oraz Partii Szarija³⁰. Ponadto w 2023 r. oficjalnie zakazana została (*de facto* niedziałająca od 2014 r.) Partia Regionów.

Podsumowanie

Do grona partii prorosyjskich można zaliczyć ugrupowania polityczne, które określają konflikt w Donbasie mianem wojny domowej, ignorując fakt ingerencji Rosji, oraz występują z propozycjami prowadzenia bezpośrednich rozmów z przedstawicielami separatystów. Partie prorosyjskie krytykują dotychczasową politykę władz ukraińskich w sferze językowej (pozbawienie języka rosyjskiego statusu regionalnego), religijnej (zabiegi o utworzenie niezależnej od Rosji autokefalicznej cerkwi prawosławnej) i pamięci historycznej (dekomunizację). Siły prokremlowskie szerzą tezy rosyjskiej propagandy o podporządkowaniu Ukrainy przez Zachód oraz postulują powrót do neutralności wojskowej lub wojskowo-politycznej.

Po Rewolucji Godności i rozpadzie Partii Regionów partie prorosyjskie były zdeorientowane i osłabione. W późniejszym czasie udało im się jednak skorzystać z rozczarowania społeczeństwa wolnym tempem reform oraz poprawić swój wynik w wyborach parlamentarnych w 2019 r. Na przełomie 2020 i 2021 r. główna prorosyjska partia polityczna (OPZZ) przez kilka miesięcy zajmowała pierwsze miejsce w sondażach. Tendencja wzrostu poparcia dla OPZZ odwróciła się po zablokowaniu trzech stacji telewizyjnych, które stanowiły jej główne zaplecze medialne. Po wybuchu pełnowymiarowej wojny między Rosją a Ukrainą w 2022 r. działalność 17 prorosyjskich partii politycznych, w tym PR, BO, OPZZ, KPU i Partii Szarija, została zdelegalizowana.

³⁰ Які prorosійські партії заборонили в Україні під час повномасштабної війни, Слово і діло, 11.11.2022, <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/11/infografika/polityka/yaki-prorosijski-partii-zaboronyly-ukrayini-povnomashtabnoyi-vijny> [dostęp: 7.04.2023].

Bibliografia

Акты правне

- Закон України від 03.07.2012 Про засади державної мовної політики, № 5029-V, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> [dostęp: 01.04.2023].
- Закон України від 07.02.2019 Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору), № 2680-VIII, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2680-19#Text> [dostęp: 02.04.2023].

Оpracowania

- Tarnavska O., *Partie prorosyjskie w ukraińskim systemie partyjnym w ujęciu konstrukttywizmu lingwistycznego*, „Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne” 2021, vol. 7, nr 1, s. 77–99, <http://dx.doi.org/10.17951/we.2021.7.1.77-99>.
- Wasiuta O., Wasiuta S., *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie*, Arcana, Kraków 2017.
- Вибори народних депутатів України, Центральна виборча комісія, https://cvk.gov.ua/vibory_category/vibori-narodnih-deputativ-ukraini.html [dostęp: 15.05.2023].
- ДержЗрадники, Рух Чесно, <https://www.chesno.org/traitors/?n=&category=&geobject=&party=> [dostęp: 6.04.2023].
- Ізвозікова А., *В Україні остаточно заборонили Комуністичну партію*, Суспільне новини, 16.05.2022, <https://susplne.media/240074-v-ukraini-ostatocno-zaboronili-komunisticnu-partiu/> [dostęp: 29.03.2023].
- Обращение Президента Российской Федерации, kremlin.ru, 24.02.2022, <http://kremlin.ru/events/president/news/67843> [dostęp: 2.04.2023].
- Опитування: за вступ до ЄС понад половина українців, BBC News Україна, 24.09.2015, https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/09/150924_dif_russia_nato_donbas_rating_sx [dostęp: 1.04.2023].
- Оцінка ситуації в країні, довіра до політиків, електоральні орієнтації громадян (січень–лютий 2021р.), Razumkov Centre, 8.02.2021, <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-sichen-liutyi-2021r> [dostęp: 5.04.2023].
- Передвиборна програма Комуністичної партії України, РБК-Україна, <https://www.rbc.ua/ukr/vyboru2014/party/p5/program> [dostęp: 2.04.2023].
- Передвиборна програма політичної партії „Опозиційний блок”, РБК-Україна, <https://www.rbc.ua/ukr/vyboru2014/party/p89/program> [dostęp: 1.04.2023].
- Передвиборні програми політичних партій, „Урядовий кур’єр” 2019, nr 129 (6492).
- Позачергові вибори народних депутатів України 21 липня 2019 року. Протокол центральної виборчої комісії, Центральна Виборча Комісія, https://cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/protokol_zbvo_03082019.pdf [dostęp: 4.04.2023].
- Позачергові вибори народних депутатів України 26 жовтня 2014 року. Протокол центральної виборчої комісії, Центральна Виборча Комісія, https://cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/protokol_bmvo_ndu_26102014.pdf [dostęp: 3.04.2023].
- Рівень довіри до політиків та електоральний рейтинг: грудень 2020 року, KIIS, 30.12.2020, <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=992&page=5&t=1> [dostęp: 5.04.2023].

- Сафаров А., *Розкол „Опозиційного блоку”: зміни на проросійському фланзі*, Deutsche Welle, 20.11.2018, <https://p.dw.com/p/38bzo> [dostęp: 4.04.2023].
- Суспільно-політичні настрої населення (2–3 лютого)*, Рейтинг, 4.02.2021, <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/e045bffa367da556f469ef02858c603.html> [dostęp: 5.04.2023].
- Якименко Ю. *et al.*, *Партійна система України після 2019 року: особливості та перспективи розвитку*, Razumkov Centre, Київ 2020, https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_part_sistem.pdf [dostęp: 30.03.2023].
- Які проросійські партії заборонили в Україні під час повномасштабної війни*, Слово і діло, 11.11.2022, <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/11/infografika/polityka/yaki-prorosijski-partiyyi-zaboronyly-ukrayini-povnomashtabnoyi-vijny> [dostęp: 7.04.2023].

Prorosyjskie partie polityczne w Ukrainie w latach 2014–2022

Streszczenie

Artykuł stanowi próbę zbadania roli i miejsca partii prorosyjskich w ukraińskim systemie politycznym od Euromajdanu (2014) do rozpoczęcia przez Rosję pełnoskalowej inwazji na Ukrainę (2022). Autor podjął się zdefiniowania cech charakterystycznych prorosyjskich partii poprzez dokonanie przeglądu programów wyborczych wybranych ugrupowań politycznych. Ponadto w artykule zbadano dynamikę poparcia dla partii prokremlowskich w wyborach parlamentarnych w 2014 i 2019 r. oraz wyjaśniono przyczyny krótkoterminowego wzrostu popularności tego rodzaju sił politycznych. Opisany został również los prorosyjskich partii politycznych po wybuchu pełnowymiarowej wojny między Rosją a Ukrainą w lutym 2022 r.

Słowa kluczowe: prorosyjskie partie polityczne, Blok Opozycyjny, Opozycyjna Platforma – Za Życie, Komunistyczna Partia Ukrainy, Partia Szarija, propaganda, wojna hybrydowa

Pro-Russian political parties in Ukraine in 2014–2022

Abstract

The article attempts to examine the role and place of the pro-Russian parties in the Ukrainian political system in the period from Euromaidan (2014) to Russia's launch of a full-scale invasion of Ukraine (2022). The author undertook the challenge of defining the characteristics of the pro-Russian forces by reviewing the electoral programs of selected political parties. In addition, the article explores the dynamics of support for the pro-Kremlin parties in the 2014 and 2019 parliamentary elections and explains the reasons for the short-term increase in the popularity of such political forces. The fate of the pro-Russian political parties after the outbreak of a full-scale war between Russia and Ukraine in February 2022 was also described.

Keywords: pro-Russian political parties, Opposition Bloc, Opposition Platform – For Life, Communist Party of Ukraine, Party of Shariy, propaganda, hybrid war